

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	"Çocuklar! Toprakta Sanat Var" Adlı Projenin Çocuğun Görsel Ve Plastik Dil Gelişimi Yönündeki Çıktıları	
Corresponding Author	Dr. Research Assistant Ceylan SEBİK Ondokuz Mayıs University, Faculty of Fine Arts, İlkadım Campus - Samsun. ceylansbk@hotmail.com	
Submission Date Admission Date	18/11/2018 / 10/10/2018	
How to Cite	SEBİK, C. (2018). Outcomes Of The Project Named "Children! There Is Art In The Soil" In Terms Of Children's Visual And Plastic Language Development. Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 640-653	

ORCID NO:
0000-0001-2345-6789

Outcomes Of The Project Named "Children! There Is Art In The Soil" In Terms Of Children's Visual And Plastic Language Development

Dr. Research Assistant Ceylan SEBİK
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Fine Arts - Samsun.

ABSTRACT

The Project Named "Children! There Is Art in The Soil" was carried out under the call of Tübitak (Scientific and Technological Research Council of Turkey) 4004 Nature Education and Science Schools. The target group of the project consists of 18 persons, 9 of whom are girls and 9 boys, who are in need of protection between the ages of 08-12, within the Ministry of Family and Social Policies. The project, which was carried out for 7 days in a single camp period, was composed of programmed educational activities within the scope of art education and nature school based on outdoor education (AHE). The reflection of the project in the artistic layer was tried to be analyzed with pre-painting and post-painting activities. For this purpose, the children drew pictures under the supervision of their painting teachers as pre-painting on the first day and post-painting on the last day of the project.

The outcomes of the project which has been worked based on outdoor education (AHE) with respect to children's visual and plastic language development were discussed. Activity outcomes (The first painting and the last painting works named "Children! There Is Art In The Soil") obtained from the study were analyzed by three experts by using analysis methods in children's drawings. Differences in color perception were observed in accordance with the findings obtained in this direction. In the first painting study, the colors used in single and black color density were found to be replaced by color diversities in the last painting study. In the same category, the intensive use of rigid contour lines was found to be abandoned. Depending on AHE-based art education, trends and changes in location-figure analysis were identified. The relations between the figures forming in the paintings changed in parallel with their peer relations. In this respect, the only figures emphasizing the expression of loneliness present in many children's pre- paintings were replaced by community figures, and the disproportion between bigness and smallness became more balanced.

As a result, it was found that the project showed positive development and change towards visual and plastic language development in children. Based on data from all activity processes, it can be said that AHE-based art education creates meaningful changes in the participants' creative power of expression and thought world in the context of perceiving the world they live in and developing peer relations.

Key Words: Art education, Nature education and science school, Visual and plastic language.

ÖZ

Bu araştırmaya konu olan Çocuklar! Toprakta Sanat Var adlı proje Tübitak 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları çağrısı kapsamında yürütülmüştür. Projenin hedef kitesini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki sevgi evlerinde bulunan (08-12 yaşlarındaki, 9 kız – 9 erkek) 18 çocuktan oluşmaktadır. Tek kamp döneminde 7 gün süresince gerçekleştirilen proje, Açık Havada Eğitim (AHE) temelli sanat eğitimi ve doğa okulu çerçevesinde programlanmış eğitim etkinliklerinden oluşturulmuştur.

Nitel araştırma deseniyle çalışılan araştırmanın betimsel analiz kategorilerinden biri Çocuklardaki Görsel ve Plastik Dilin Gelişimine İlişkin Çıktılar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda projenin sanatsal tabakadaki yansıması ön-resim ve son-resim etkinlikleriyle çözümlenmeye çalışılmıştır. Projenin ilk ve son günü resim öğretmenleri gözetiminde “Çocuklar Toprakta Sanat Var” adlı resim çalışmaları yaptırılmıştır. Belirlenen kategori bağlamında elde edilen resimler üç uzman tarafından, çocuk resimlerinde çözümlenme yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan bulgular uyarınca; özellikle çocuklardaki renk algısında anlamlı farklar gözlenmiştir. İlk resim çalışmasında tek çeşit ve siyah yoğunluğunda kullanılan renklerin, son resim çalışmasında yerini renk çeşitlenmesine bıraktığı görülmüştür. Yine aynı kategoride sert kontör çizgilerinin terk edilmiş olduğu saptanmıştır. AHE temelli sanat eğitimine bağlı olarak mekân-figür ilişkisinin kurgulandığı çizimlerde değişimler olduğu saptanmıştır. Resimlerde yer alan figürlerde akran ilişkileriyle paralel şekilde değişimler belirlenmiştir. Birçok çocuğun ön resminde mevcut olan yalnızlık ifadesini vurgulayan tek figürlerin yerini topluluk figürleri alırken, büyüklük küçüklük arasındaki orantısızlık daha dengeli hale gelmiştir.

Sonuç olarak projenin çocuklarda görsel ve plastik dil gelişimi yönünde olumlu katkılar sağladığı saptanmıştır. Tüm etkinlik süreci verilerinden yola çıkarak; çocukların gerek yaşadıkları dünyayı algılamaları, gerekse de akran ilişkileri geliştirmeleri bağlamında AHE temelli sanat eğitiminin çocukların görsel ve plastik dil gelişimini desteklerken, yaratıcı ifade gücü ve düşün dünyalarında olumlu yönde değişiklikler oluşturduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sanat eğitimi, Doğa eğitimi ve bilim okulu, görsel ve plastik dil.

GİRİŞ

Sanat insanoğlunun toplulaşma sürecinde; gerek görsel, gerek işitsel ve gerekse de bedensel ifadeyi en doğal yolla yapılandırarak; insandan insana, insandan doğaya ve doğadan insana doğru kurulan insanlığın ortak iletişim dilini oluşturmuştur. Bu bağlamda sanatsal bir temsilde resim, çocuğun kavramlarını yalnızca kendisinin nitelediği sessiz bir iletişim aracıdır. Çocuklar resim yoluyla kurdukları iletişimde benlik örüntülerinin yanı sıra soyut algılarına yönelik izleklerini de paylaşmaktadırlar. Yavuzer'e (2018, s. 12) göre resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zekâ, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olarak da büyük önem taşımaktadır.

Dünya eksenli kronolojik skalayı takip ettiğimizde, çocuk resimlerinin önem arz etmesi Sanayi Devrimiyle başlamaktadır. O dönemlerde meyvesini vermeye başlayan araştırmalar çocuk resimlerinin duygusal ve bilişsel boyutlarına işaret etmektedir. Çocuk resimlerini araştırmalarına konu edinen Löwenfeld (1939) çocukların çizgisel gelişim evrelerinin onun bir bütün olan çok yönlü gelişimleriyle birleştiğine, ayrıca sanat yoluyla bireyin kendini ifade etmesinin sağlıklı bir duygusal gelişimi de beraberinde getireceğine inanmıştır (San 1979, Kırıçoğlu 2005, s. 55).

Sanat çocuğun aktarımında katıksız yalın ifadenin vücut bulduğu en önemli kanaldır. Bu yolla çocuk, duygusal ve düşünsel aktarımını biliş boyutunda filtrelemeler yapmadan gerçekleştirir. Yavuzer'e (2018, s.11) göre kendiliğinden yapılan resimler iç dünyaları yansıtıyor olmaları nedeniyle iyi analiz edildiklerinde çocukları ve onların gelişimlerini bize ayrıntıyla yansıtırlar. Dolayısıyla çocuğun dünyasına ilişkin sağlam bilgi edinmenin ön koşulu da planlanan sanat eğitiminin özgün bir atmosferde gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Sanat kanalıyla çocuk ve çevresi, özellikle kültürel çevresi arasındaki etkileşim ve iletişim daha güçlü ve anlaşılır olabilmektedir (Savaş, 2014, s. 8).

Tutum, motivasyon ve katılıma teşvik ile çevreyle duygusal bir bağ oluşturarak edinilen öğrenmeleri içeren öğretim modelleri eş zamanlı olarak duyuşsal öğrenmeleri de işaret etmektedir. Geleneksel yaklaşımda, öğretmen ders anlatırken çocukların hiç kıpırdamadan sessizce kendisini dinlemesini beklemektedir. Oysa doğası böyle bir duruma uygun olmayan çocuk hareket etmek, beş duyusu ve tüm bedeni ile algılamak, dinlemekten çok aktif olarak katılmak ister (Kuyumcu, 2004, s. 267). Açık Havada Eğitim (AHE) yaklaşımının da öngördüğü bu içerikte, içedönük çocuk görsel ve plastik dil kullanmada artan enstrümanları sayesinde süreci bir oyuna dönüştürebilecektir. Çocuk çevresiyle olan bütün yaşantılarını resimleriyle dile getirir. Bu bağlamda çocuk resmi doğrudan deneyime dayandığı için ussal soyutlamaya da bir fırsat olarak görmektedir (Kırıçoğlu, 2005, s.55). Sonuç olarak dil bir araçtır ve çocuğun araçlar kutusunda ne kadar çok çeşitlilik varsa kullandığı aracın edimsel, fonksiyonel ve ereksel nitelikleri artacaktır. Bu varsayım görsel ve plastik dil için de başat bir unsurdur. Gerek somut, gerekse soyut manada çocuğun görsel belleği ne kadar çeşitlenir ve imge dünyası ne denli zenginleşirse üretimi de buna paralel olarak gelişeceği öngörülmektedir.

YÖNTEM

Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu projede durum çalışması deseninden faydalanılmıştır. Durum çalışması sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak açıklayan Merriam'a (2013,s.40) göre; "Araştırma süreci açısından durum çalışması, güncel bir olgu ile bağlam arasındaki sınırlar tam olarak belirgin değilse olguyu gerçek hayattaki bağlamıyla inceleyen ampirik bir araştırmadır." Durum çalışması katılımcı gözlemleri, derinlemesine görüşmeler ile doküman toplama yoluyla elde edilen ve analiz edilen verilerin derinlemesine ve boylamsal olarak incelenmesini içerir (Glesne, 2013, s. 13).

Nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak; etkinlik çıktıları (sanatsal ürünler), saha notları ve kamera kayıtları aracılığıyla toplanan verilerin yazınsal dökümleri yapılarak betimsel indekslere aktarılmıştır. Elde edilen verilerden: (a)Katılımcıların proje öncesi ve proje sonrası görsel ve plastik dil gelişmelerinin karşılaştırılması, (b)Katılımcıların günlükler aracılığıyla kişisel görüşlerinin belirlenmesi, (c)Katılımcıların gözlem yoluyla akran ilişkilerinin belirlenmesi, (d)Katılımcıların sanatsal üretimleri yoluyla eğitşel kazanımlarının belirlenmesi şeklindeki dört temel kategori oluşturulmuştur. Toplanan tüm veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilerek bulgular yorumlanmıştır. Analiz için Nvivo programından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada ise projenin betimsel analiz kategorilerinden biri olan *Çocuklardaki Görsel ve Plastik Dilin Gelişimine İlişkin Çıktılar* ele alınarak etraflıca tartışılmıştır. Belirlenen kategori bağlamında Çocukların görsel ve plastik dil kullanımlarında; *Bilinçaltının işlevi, Bilişsel ve Duyuşsal Arka Plan ilişkisi, Şematizm ve İdealizm kullanılması ile Çevresel Faktörlerin yansımaları* şeklinde dört kod oluşturulmuştur. Bu bulgular çerçevesinde elde edilen verilerden etkinlik çıktıları olan "Çocuklar Toprakta Sanat Var" adlı ilk resim ve son resim çalışmaları, çocuk resimlerinde çözümleme yöntemleri kullanılarak üç uzman tarafından analiz edilmiştir.

BULGULAR

Çocukların görsel ve plastik dil kullanımları kategorisinde yer alan; bilinçaltının işlevi, bilişsel ve duyuşsal arka plan ilişkisi, şematizm ve idealizm kullanılması ile çevresel faktörlerin yansımaları kodlarına ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

1. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Bilinçaltının İşlevi

Araştırmada Açık Havada Eğitim (AHE) temelli sanat eğitimi ve doğa okulu çerçevesinde programlanan etkinlikler sonucunda çocuğun kullandığı görsel ve plastik dilin dinamiğini oluşturan alt yapının yani bilinçaltının işlevi kodu oluşturulmuştur. Bilinç, kişinin kendisini, ailesini ve çevresini algılamasını ve anlamlandırmasını sağlayan zihinsel yetenektir. Kişisel bilinçaltı unutulmuş ve bastırılmış anıları, arzuları ve fantezileri temsil eder. Kişisel bilinçaltının daha derinlerinde kişi tarafından algılanamayan ve bilinmeyen, atalarından genetik miras olarak intikal eden kodlar ve bu kodları temsil eden arketipler bulunmaktadır (Çankırılı, 2015, s. 111).

Küçük yaşlardan itibaren kullanılagelen ve sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olan resim, bize çocuğun iç dünyası ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu bağlamda çocuğun benmerkezci bakış açısından uzaklaştığını, geniş bir çevrenin üyesi olduğunun farkına vardığını resimleri yoluyla anlayabiliriz (Yavuzer, 2018, s.18). Aksi bir durum için de yine resimler çocuğun hem soyut hem de somut manada yaşamsal çevresi hakkında ipuçları vermektedir. Kalabalık ama duygusal iletişimi kısıtlı olan bir ailede bulunan çocuğun somut yaşamsal çevresinin aksine resimlerinde kendini yalnız çizmekte olduğu görülmektedir. Bu manada “Çocuk dinamik bir olgudur. Sanat onda bir düşünme dili şeklinde yansır. Çocuk dünyayı kendi algıladığı biçimde görür ve bunu kendi ifadeleri içinde yansıtmaya çalışır (Yavuzer, 2018, s.18).” Bu durum somut karşılığı olmayan birçok unsurun çocuğun çizgisel ifadesine yansımaları mümkün kılar.

Psikologlar çocukların duygu-durum düzeyindeki sorgulamalarında resmi önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar. White vd.’e (2004, s.210) göre sanatı çocuklar için bir değerlendirme aracı olarak kullanmanın yararlarından biri çocukların düşüncelerinin ve hislerinin sansürlenmemiş tablosunu ortaya çıkarması diğeri ise hislerini ve duygularını sözlü olarak ifade etmek istemeyen çocuklar için sözsüz bir değerlendirme yöntemi olmasıdır.

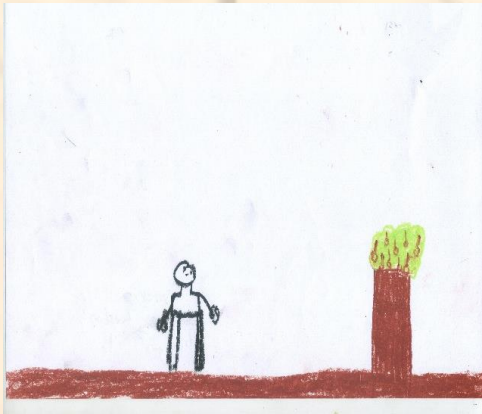
Resim.1.

Resim.1’de (12 yaş) çocuğun ilk resim çalışmasına yer verilmiştir. Resme çocuğun sanatsal gelişimindeki yaşı baz alınarak bakıldığında, yaşını tarif eden Gerçeklik Dönemi (9-12) özelliklerine ne kadar uzak olduğu görülmektedir. Yavuzer’e (2018, s. 65) göre; bu evrede çocuk, ayrıntıya ilgi duyarken, renkleri geliş güzel seçmek yerine gerçeğe uygun bir biçimde seçmeye başlamıştır. Fakat Resim.1’e bakıldığında genellikle yüzlerin önden görünmeleriyle birlikte ifadesiz ve boyutsuz çizimleri Şema Öncesi Dönem (5-6) yaş özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Bu resimde (Resim.1) kullanılan görsel ve plastik dil, *Kusursuz Anne Arketipi ve Bağımlı Kişilik* kuramını karşılamakta olduğu öngörülmektedir. Resmin konu başlığı *Çocuklar Toprakta Sanat Var* şeklinde belirtilmesine karşın, çocuk bir anne ve eteğinde çocukları resmetmiştir. Resmin sağında kalan tek figür ise babadır. Kusursuz anne (great mother) arketipi, çocukların derin hafızalarında, ana rahmindeki geçirdiği gizli izleri temsil etmektedir. Bu izler bütün çocuklarda aynı olup kolektif bilinçaltı tarafından temsil edilmektedir. Ana rahmindeki embriyo beslenme, korunma ve sevilme yönünden anneye muhtaçtır; onunla ortak (symbiotic) bir yaşam sürdürmektedir. Doğduktan sonra da anneye bağımlılığı devam etmektedir (Çankırılı, 2015, s. 112). Annesi hayatta olmayan bir çocuğun çizdiği bu resmi aracılıyla bilinçaltı izleklerine rastlanmaktadır.

Resim.2.

Resim.2.'de 11 yaşındaki bir katılımcının çalışması yer almaktadır. Bu çalışma da yine aynı konuda yapılması istenen bir ön resim çalışmasıdır. Kullanılan görsel ve plastik dildeki *Kusursuz Anne Arketipi* bu resimde de kendini göstermektedir. Fakat Resim.1.'den farklı olarak yansımıştır. “Kusursuz anne arketipi sadece iyi anneyi temsil etmez. Beslenme, korunma ve sevilme ihtiyaçları aksadığı zaman, bebek korkuya kapılır, yaşamının tehlikede olduğunu hisseder. İhmal edilen çocukta özgüven yitimi, karanlık ve ölüm korkusu ortaya çıkar (Çankırılı, 2015, s. 113).” Resim.2.'ye bakıldığında Resim.1.'deki gibi olmasa da yine gelişimsel dönemi özelliklerinin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Resmin kurgulandığı yerin oyun parkı olmasına karşın parkın boş olması, kadının yalnız olması, yüzüne ilişkin bir belirtecin kullanılmaması, çocuğun bilinçaltındaki *ihmal edilen çocukta özgüven yitimi* şeklinde okunmaktadır. Çankırılı'ya (2015, s. 249- 250) göre ev çizimlerinde insan figürlerine yer verilmemesi, aile çizimlerinde insan figürlerinin azlığı sosyal ilişkilerde çekingenliği, kendisini ifade etmede yetersizliği ve özgüven eksikliğini anlatmaktadır.

Resim.3.

Resim.4.

Resim.5.

Resim.3., Resim.4. ve Resim.5.'e bakıldığında konu başlığının “Çocuklar” ifadesinin çizim yapan çocuklardaki yansımalarının çoğul ifadeden uzak olması dikkat çekicidir. Normal şartlarda çocukların gelişimsel özellikleri bakımından dönemdeki figür ilişkileri kurmaları beklenmektedir. “Gerçeklik dönemi çocuk çizimlerinde tek figürlü çizimlerin yerini çoklu grup çizimleri almaya başlar. Çocukla birlikte aile üyeleri ve arkadaşları da resimde boy gösterir (Çankırılı, 2015, s. 194). Fakat proje hedef kitesindeki çocukların çoğunda yalnızlık ifadesi tek figür çizimi şeklinde kendini göstermektedir. Tamamı proje başlangıcından önceki ilk resimlerinden oluşan bu çizimlerde görsel ve plastik dilin kullanımındaki renk seçiminin de ayırt edici bir faktör olduğu düşünülmektedir. “Görsel düşüncenin baskın olduğu çocuklar, çizimlerinde renk seçimi yaparken dış etkenlerin (ışık, güneş, gölge, yansıma, vb.) görüntü üzerindeki etkisini, doğal görünümü temel almaktadır. Soyut düşünen çocuklar renk seçerken duygusal davranmakta, çevresiyle olan duygusal ilişkisini yansıtacak renkleri tercih etmektedir. Bu dönemin çocuk resimlerine baktığımızda hem görüntü hem renk seçimini değerlendirerek çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimi hakkında yorum yapmamız mümkün olabilir (Çankırılı, 2015, s. 198)”.

2. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Bilişsel ve Duyuşsal Arka Plan İlişkisi

Piaget'e göre (1953) , resim yapmak çocuk için simgesel bir oyundur. Çocuğun bu oyunda ortaya koyduğu şey onun duygusal ve düşünsel yaşamıyla ilgili imgeleridir. Çocuğun uyum sağlaması gereken toplumsal, nesnel gerçekler dünyası ile çelişkileri, istekleri, sevinç ve tedirginlikleriyle bir iç dünyası vardır. Birinciyi ortak anlatım aracı olan dil ile anlatabilen çocuk ikinciyi bu dil ile anlatamayabilir. Bu nedenle çocuğun çocuk sanatı olarak adlandırılan (ki kesinlikle sanat değildir) bu ilk kendiliğinden simgesel anlatımları çevreyi, toplumu kısaca nesnel gerçekleri, benimseme ile egonun dışavurumunun bir bileşkesinden başka bir şey değildir (Kırıçoğlu, 2005, s.56). Çocuk resimlerinde çocuğun, içsel dünyası kadar temas ettiği dış dünyanın algısına ilişkin ipuçlarını da yakalamak mümkündür. Akran ilişkileri de bunlardan biridir.

Resim.6.

Resim.7.

Yine ilk resim çalışmalarından biri olan Resim.6.'da çocuk, konu başlığından bağımsız olarak projenin pilot çalışmasından bir kareyi resmetmiştir. Arkadaşlarıyla olan birlikteliğini resmeden çocuk aslında olaya sadık kalmıştır fakat çizgisel aktarımı tamamen zihinsel realizme dayanmaktadır. Uyumsuz arkadaşına karşı gösterdiği tepki surat ifadesine yanmıştır. Bu şematizmin asıl görüntüsü Resim.7.'deki gibidir. "Çocuğun iç dünyasının anlaşılması iç çatışmalarının ortaya çıkarılması onun çok yönlü gelişiminde önemli bir etmendir. Bu yöntemle çocuk resimleri çocuğun tanınmasında, gelişmesinde ve ruh sağaltımında araçsal bir işleve sahiptir (Kırıçoğlu, 2005, s. 56)". Çocuğun Resim.7.'deki görüntüden yaklaşık bir ay sonra tamamen farklı bir başlık altında resim çizilmesi istenmesine karşın bu durumu realize eden bir çizim vermesi duygusal etkinin yansımaları sunmaktadır. Burada ilk karşılaşmadaki çıplak gözle çekilen fotoğrafların beyindeki imajları ve duygusal devinim sonucunda görsel ve plastik dile de yansımaktadır. Kırıçoğlu'na (2014, s. 25) göre; çocuklarda gördükleri nesnelere algılamaları, edindikleri imgeleri akıllarında tutmaları, nesnelere ilişkin kavram oluşturmaları, bu imgeleri, kavramları daha sonra hatırlamaları ve sonuçta elde ettikleri bu görsel bilgileri resim düzlemine aktarmaları bir gelişim ve değişim çizgisi izler.

Resim.8.

Resim.9.

Resim.8. ve Resim.9 aynı çocuğun çizimleridir. Resim.8. ilk resim çalışması iken, Resim.9. bir hafta sonra çizdiği son resim çalışmasıdır. Bu iki resme aralarındaki farklar bağlamında bakılacak olunursa; öncelikle resme renk girmiştir ve rengi en yoğun biçimde ifade eden gökkuşağı çizimidir. Araştırmalarını renk konusunda yoğunlaştıran uzmanlar, sıcak renkleri seçen çocukların çoğunlukla sevecen, uyumlu ve işbirliğine önem veren kişiler olduklarını, buna karşın soğuk renkleri seçen çocukların ise çekingen, uyumsuz ve güçle kontrol edilebilen çocuklar oldukları belirtmektedir (Yavuzer, 2018, s.52). Bir diğer önemli farklılık ise figüre eklenen kıyafet, ve bedenindeki eksik parçaların tamamlanışıdır. Projenin eğitim etkinliklerinin bir yansıması olarak çocuk şapka yerine kep takmıştır.

Aslında bu resimde çocuk tamamen kendini anlatmıştır. Yavuzer'e (2018, s. 53) göre çocuğun çizdiği ve boyadığı resimler onun kavramlarının duygularının ve çevre algılarının gözlemlendiği bir kaynaktan ibaret değildir, bunların aynı zamanda yetişkinlerin çocuğu daha iyi anlayabilmesi için birer araçtır. Bu resimlerde başka bir unsur da kaybolan saydamlıktır. Çocuğun çizdiği ikinci resimle hem bilişsel hem de duyuşsal açıdan sanatsal gelişim yaşına daha yakın bir duruma geldiği söylenebilir.

Gerçeklik Dönemi (9-12 yaş) çocukların tamamen sansürsüz olarak ortaya koydukları resimlerde bir takım hileler yapmaya başladıkları soyut işlem dönemine girişi de ifade etmektedir. Fakat henüz gerçeklik yani zihinsel realitenin etkisi devam etmektedir. Burada baskın olan idealizmdir. Çocuk resminde iç dünyasına ait bilgileri farkında olmadan sızdırmasına karşın söz ya da sembollerle zoraki bir iyileştirme çabasına girmektedir (Bknz. Resim.12-13.).

Resim.10.

Resim.11.

Yukarıdaki ilk resim çalışması olarak çizilen resimlerde, içinde çocuk, toprak ve sanat kelimelerinin geçtiği bir konuyu resmetmeleri istenmesine karşın çocuklar evlerini ve yine yalnızca kendilerini çizmişlerdir. Resimlerde evleri kalın ve siyah kalemle kontur çizgileri kullanarak çizmişlerdir. “Çeşitli sebeplerle travmalar yaşayan çocuklar çizimlerinde genellikle siyah renkli kalemler kullanmaktadırlar. Siyah renk simya dilinde karanlık ve kaos demektir (Çankırılı, 2015, s. 215)”. Figür detaylarına bakıldığı zaman resimlerdeki her iki çocuğun da ayakları evin aksi yönüne bakarken, yüzleri eve dönük bakmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların figürlerde kolları ve elleri çizilmemiş olmaları ortak göstergeler taşımaktadır. Burada çocuğun suçlayıcı rolde olduğu düşünülmektedir. Çankırılı'ya (2015, s. 255) göre eller kollar bacaklar ve ayaklar gibi organların eksik ya da hiç çizilmemesi çocuğun kendisine güvenmediği, ailesinden destek görmediği ve kendini değersiz güçsüz hissettiğini göstermektedir. Ayırt edici nokta ise çocukların zihinsel realitelerini idealize etme çabasında kendini göstermektedir. Resim.10. için *seviyorum ve kalp* işaretinin çatıda dumanın çıktığı yere yerleştirilmesi, Resim.11. için ise çıkan dumanın yıldız şeklinde yükselmesi idealize etme çabasına dayanmaktadır.

Resim.12.

Resim.13.

Resim.12. ve Resim.13. projenin son resim çalışmalarındandır. Bu resimlerde kullanılan dilin farkı renkler ve objeler dolayısıyla değiştiği açık bir şekilde görülmektedir. Öncelikle kalın kontör çizgileri kalmış olup renk kendini hissettirmektedir. Fakat kesin olan bir şey vardır ki çocuk görsel göstergelerden kurtulamamaktadır. Proje etkinlik sürecinin ardından kendilerine verilen konu başlığı yine aynı olsa da bu çocuklarda temel sorunsal ev nesnesidir. Sadece idealize etme çabası ile evin fiziki şekil değişimleri görünmektedir. Resim.12.'deki eve bakılırsa sıcak renkler kullanılmış fakat evi temsil eden en önemli öge kapı ve baca çizilmemiştir. "Kapısı olmayan bir ev dış dünyaya kapalı, kendi içine kapanmış eşi dostu olmayan bir evdir (Çankırılı, 2015,s.271)". Resim.13.'te ise ev resmin sol alt köşesine ve yarım çizilmiştir. Resimde sol alt köşeye çizilen nesnelere kolektif bilinçaltını ifade etmektedir. Her iki resmin de ilk resimlerden en önemli farkı yalnız ve boşlukta çocuk görüntüsünün kalkmaya başlamış olmasıdır.

3. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Şematizm ve İdealizm

Çocuk resimlerinde uçan kuş, yağın yağmur, düşen yaprak, tüten baca, yüzen balık gibi görsel realizmin izleri görülse de zihinsel realizm daha ağır basmaktadır. Zihinsel realizmin iki özelliği vardır: Şematizm ve idealizm. Resmi basite indirgeyerek görüntüden ziyade nicelik ve niteliği ön plana çıkarmaya şematizm diyoruz. Çizimlerinde orantıya dikkat etmeksizin önem verdiği insanı ve nesneyi daha büyük, önemsizleri daha küçük çizmesi ve detaylar ekleyerek kendince resmi güzelleştirmeye çalışması da idealizmdir (Çankırılı, 2015, s. 149).

Çocuk resimlerindeki bir objenin sembolik anlamını bulabilmemiz için birçok yönden yaklaşmamız gerekmektedir. Kuş kullanımının özgürlüğün ifadesi olabileceği gibi çocuk zihinsel realizminde şematize edilmiş nedeni kolay çizilen bir şey olması gerçeği bile yatabileceği unutulmamalıdır. Çankırılı'ya (2015, s.103-104) göre; Kuş sembolünün araştırmasında olduğu gibi, çocuk çizimlerinde görülen insan, hayvan, ağaç, çiçek, ev ve diğer objelerin sembolik anlamlarını araştırmalı, çocuğun bilinçaltında hangi sembolün (arketipin) yattığı bulunmalıdır.

Resim.14.

Resim.14.' de şematize edilmiş bir resim görmekteyiz. Bu resimde çocuk, bacası tüten renkli bir ev ile kendini, annesini, kuşları ve ağacı çizmiştir. Evin çocuk için mutluluk ifadesi taşıyan bir yer olduğunu düşündüren bu resimde idealizmden olabildiğince uzak olduğu izlenmektedir. Hiçbir güzellik endişesi taşımayan resim zihinsel realizminden nüvelerini sunmaktadır. Resimdeki çocuğun uzuvlarının olmaması, kollar ve bacaklardaki eksiklerin yanı sıra ayaklarının yerle temasının olmaması da acizlik ve aidiyet duygusundan yoksunluk ifadesi taşımakta olduğu kanısını uyandırmaktadır. Bu resmin başka bir zihinsel realizm imgesi de annesinin arkası dönük ve yine uzuvlarının olmamasıdır. Bu resimde çocuk anneyi de çaresizlik ifadesiyle simgelemiştir. Sanatçının anlattığı şey nasıl kendi günlük duygulanımları olmayıp insanlığın hissettikleri hakkındaki bildikleri ise; çocuğun da anlattıkları kendisi değil, imgelerinin, duygularının ve düşünülerinin nesnel gerçekler halinde anlatımıdır. Bir başka deyimle çocuğun anlattıkları belirli renkler ve çizgiler aracılığıyla gördüğü, bildiği, öğrendiği, yaşantısına kattığı deneyimdir (Kırıçoğlu,2005,s.64).

Çocuklar iç dünyalarının yansımasını sundukları çizimlerinde bir takım görsel mesajlar kullanmaktadırlar. Bunu özel belirti ve işaretler aracılığıyla yapan çocuklar büyüklük, abartmalı çizgiler ya da eksik bırakılan çizgiler şeklinde ortaya koymaktadırlar. Çocukları mutsuz eden, duygusal hayatlarını tehdit eden, umutlarını kemiren olumsuz aile ortamı ve çevre şartları, kendileriyle baş edebilmesi zor görünmez canavarlar gibidir. Her türlü şiddetin, cinsel taciz ve istismarın yaygın olduğu ailelerde yaşayan çocuklar ağır ruhsal travmalar yaşamaktadır. Bu çocukların çizdiği resimlerde korkunç canavarlar, şiddet uygulayan anne babayı ve bilinçaltına bastırılmış korkuyu temsil etmektedir.(Kathy Malchiodi 98,s.4, Akt: Çankırılı, 2015, s. 198)

Resim.15.

Resim.15.'de kendini gösteren mecaz anlatısı 9 yaşındaki katılımcının resminde kardeşi, kendisi ve “Dev” olarak adlandırdığı babası yer almaktadır. Yine sanatsal gelişim özelliklerine göre oldukça geride bir örnek olarak değerlendiren bu ilk resim çalışmasında çocuk babasıyla olan problemlerini onu bir dev olarak göstermesi mecaz yolunu kullanmıştır. Çocuk ebeveynini baş edebilmesi zor bir canavarlar gibi göstermektedir. Bu resimde babanın dev şeklinde çizilmesi ile oluşturulan abartı da çocuğun içsel dünyasını sunmaktadır. Oysaki bu abartılı çizimlerde çocuğun gördüğü şey yoktur, kurguladığı şey vardır. Abartılı çizimler çocuğun hayal, yargı ve duygusal tepkilerinin sembolleşmiş halleridir.

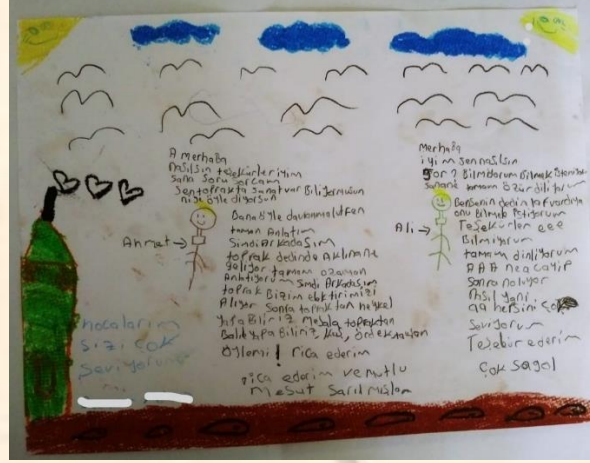
4. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Çevresel Faktörlerin Yansıması

Sanat eğitimi, duysal etki faktörlerinin yaşantısal olarak içselleştirilmesi ile öğrencilerin ortaya koydukları potansiyel sayesinde, yeteneklerini açığa çıkartmakta da bir kanal görevi görmektedir. Eğitim hedefleri doğrultusunda işbirliği, dayanışma, yaratıcılığı geliştirme, problem çözme gibi davranışların geliştirilmesinde öğrenen, öğreten ve öğrenme ortamı arasındaki etkileşimin devamını sağlayacak en iyi çalışma alanlarından birisi doğadır (Priest ve Gass, 1997; Coşkun, 2005: Akt. Özen, 2010, s. 28).

Bu çalışmanın katılımcılarının parçalanmış aile bireylerinden oluşması dolayısıyla iletişimsel problemler başat durumdadır. Gerek öz benlik algısıyla çocuğun kendisiyle olan ilişkisinde gerek akranlarıyla olan ilişkilerinde gerekse de çevreyle olan ilişkilerinde psiko-sosyal düzey belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla “Çocukların dış dünyayı algılama biçimleri zihinsel ve duygusal gelişimine paralel bir gelişme izlemektedir. Bu gerçekten hareketle çocukların çizimlerini “düşünme dili” olarak adlandırabiliriz (Çankırılı, 2015, s. 145)”. Bu bağlamda düşünme dilini kullanmasıyla çocuk, bireysel ve çevresel iletişimi başlatmış bulunmaktadır.

Resim.16.

Resim.17.

Resim.16. ve 17. aynı çocuğa ait çizimlerdir. İki resim arasında bir hafta süre bulunmaktadır. Bir haftalık süre zarfında değişen temel tutumlardan biri de akran ilişkileridir. Resmi çizen bir kız çocuğudur. Proje sürecine hazırlık çalışmalarında (pilot uygulamalar) çocukların cinsiyet ve içe kapalı tutum sergiledikleri gözlenmiştir. Çocukların aynı cinsten temasları kısıtlı iken farklı cinsten ise sözel, işitsel ve duyuşsal boyutta tüm temasları reddetme şeklinde rapor edilmiştir. Buraya kadar ki anlatıdan sonra tekrar iki resmin karşılaştırılması yapıldığında; Resim.16.'daki tek figürün yerini Resim.17.'deki iki figür almıştır. Bu figürlerin detaylarına bakılırsa Resim.16.'da kendini merkeze alan kız çocuğu Resim.17.'de iki erkek akranını simetrik bir şekilde yerleştirmiştir. İletişimsel gelişim resme dahil olan konuşma balonlarıyla ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra simetrik güneş öğesindeki gülümseme ifadesi eşitlik güdüsünün yerleşmeye başladığının göstergesi sayılabilir. Kompozisyona yerleştirilen binanın yeşil renkte olması, bacasından çıkan dumanın kalp simgesi taşıması ve zemine yerleştirdiği balıklar görsel hafızanın yansımalarını sunmaktadır.

Resim.18.

Araştırmanın en başındaki resimlere kıyasla bir son resim çalışması olan Resim.18.'de görülen biçimsel, kurgusal ve renk ilişkisi gelinen noktada olumlu yönde gelişmeyi gözler önüne sunmaktadır. Kompozisyondaki çocukların resim dilinde her şeyin yolunda gittiğini simgeleyen simetrik nesnelere, iyi ilişkileri ifade eden sıcak renkler, figürlerin kağıda yerleştirilmesinde denge en belirgin unsurlardır. Bunun yanı sıra hep tek düze hareketsiz ve donuk çizilen figürlerin yerini nesneye temas eden ayakları yere basan bir figür almıştır. Sanatsal gelişimi yaşının gerisinde olmasına rağmen, idealize etme çabası güdülmeyerek el çizmiştir. Çocukların çoğunlukla aile bireylerini resme dahil etmeyi reddettiklerinin gözlenmesine karşın Resim.18.'de çocuk kardeşini de resme dahil etmiştir ve yüzlerinin birbirine dönük olması da akran ilişkilerinde olumlu anlamda yeni tutum inşasının bir kanıtı sayılabilir.

Çocukların görsel ve plastik dil kullanımlarında; bilinçaltının işlevi, bilişsel ve duyuşsal arka plan ilişkisi, şematizm ve idealizm kullanılması ile çevresel faktörlerin yansımaları kodlarında anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Bu bağlamda çocukların Kusursuz Anne Arketipi'ni yaşadıklarına yönelik bilinçaltı verilerine rastlanmıştır. Birçoğunun annesinin hayatta olmaması dolayısıyla küçük yaşta bu kayıplar çocukların konudan bağımsız olarak anne temasını işlemelerine sebep olarak görülmektedir. Çocukların resimlerinde içsel dünyası kadar temas ettiği dış dünyanın algısındaki gelişime ilişkin ipuçları da yakalanmıştır. Akran ilişkileri de bunlardan biridir. Çocuklar bilişsel ve duyuşsal arka plan ilişkisini, figüratif çizimlerine yansıtılmışlardır.

Çocuklardaki cinsiyet ayrımına karşın karşı cinsi onaylama konusunda hissedilir düzeyde uyum sağlama gözlenirken bu tutum resimlere de yansımıştır. İlk resim ve son resim çalışmalarına açık bir şekilde yansıyan çizgisel, figüratif ve renksel faktörlerin yanı sıra idealize etme çabasına rağmen kendini gösteren bilinçaltı izlerine de rastlanmıştır. Buradaki temel nedenin çocukların sanatsal gelişim yaşları olan Gerçeklik Dönemi'ne geç kalmış olmalarıdır. Birçoğu sanatsal gelişim olarak Şema Öncesi dönemi yansıtan yetilere sahip olduğu saptanan bu çocukların, resimlerdeki sansürlü yansımaların nedeninin de bu olduğu düşünülmektedir.

Projenin bu araştırmaya konu olan kısmıyla çocukların ilk resim çalışmalarında AHE temelli bu yaklaşımla tanışmadan çizimlerinde bütünüyle çevreye ve iletişime kapalı düşün dünyalarını yansıttıkları gözlenirken, son resim çalışmalarında bunun yerini çok figürlü kompozisyon kurgusu olan resimler almıştır. Bu farklılığın meydana gelmesi için sanat eğitimsel geleneksel bir eğitim dizgesi kullanılmak suretiyle çocuğa resim yapmak anlatılmamıştır. Buradaki temel faktör çocuğun temas ettiği çevresel faktörleri değiştirmek olmuştur. AHE temelli yaklaşımda hedef, çocuğun duvarların dışına çıkarak deneyimler yoluyla öğrenmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda çocuğun geçirdiği bu yaşantısal süreçte onu zorlayarak değil gönüllü katılımıyla işbirliğine yönlendirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla çocukta bütünün bir parçası olduğu farkındalığı geliştirmesiyle başarının da bir parçası olduğu fikrini pekiştirmektedir. Böylece özellikle çocuklarda yalnızlıkla birlikte gelişen yoksunluk duygusunda fark edilir düzeyde değişiklikler görmek olasıdır.

KAYNAKÇA:

- Çankırılı, A. (2015) *Çocuk Resimlerinin Dili*. (6. Baskı). İstanbul: Zafer Yayınları.
- Gilbertson, K., Bates T. and McLaughlin T. (2005). *Outdoor education: methods and strategies*. United States: Library Of Congress Cataloging-In-Publication Data.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (2. Baskı). (Çev: A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kırıçoğlu, O. T. (2005). *Sanatta eğitim görmek-öğrenmek-yaratmak*. Ankara: Pegem akademi
- Kırıçoğlu, O.T. (2014). *Sanat bir serüven*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kuyumcu, N. (2004). *Yaratıcı eğitim çalışmalarında bir araç: tiyatro ve canlandırma*. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 2. 261-271.
- Özen, G. (2010). *Maceraya dayalı açık alan eğitimlerinin yönetsel beceriler üzerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel yayıncılık.

Savaş, İ. (2014). *Çocuk resmi ve bilinçaltı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuzer, H. (2018). *Resimleriyle Çocuk*. (20. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

White, C. R., Wallace, J., & Huffman, L. C. (2004): Use of Drawings to Identify Thought Impairment Among Students with Emotional and Behavioral Disorders: An Exploratory Study”, *Journal Of The Amercan Art Theraphy Associations*, vol: 21, no: 4: 210-218.

